4

Hk`xqoYyh

इयं तैत्तिरीयोपनिषदः तृतीया वल्ली (अध्यायः) अस्ति या आनन्दवल्ल्याः विचारान् भृगु–ऋषेः माध्यमेन पुनरावर्तयति। अयम् अध्यायः कौषीतकि–उपनिषदः त्रयाणाम् अध्यायानां छान्दोग्योपनिषदः अष्टमाध्यायस्य च समानविषये केन्द्रितोऽस्ति। भृगुवल्ल्याः मुख्यो विषयः आत्मब्रह्मणोः (आत्मपरमात्मनोः) अवधारणा, आत्मबोधः, मोक्षः बन्धनं तथा च मुक्तमानवेषु केन्द्रितोऽस्ति।

ब्रह्मणः प्रकृतेः विमर्शानन्तरं तैत्तिरीयोपनिषदः अध्यायः भृगुवल्ली निम्नांकितान् विचारान् प्रस्तौति–

- भोजनं न निन्द्यात् अर्थात् कदापि कस्यापि वस्तुनः उत् कस्यापि जनस्य अपमानं नैव कुर्यात्।

Hk'xoYyh

- भोजने संवृद्धिः अर्थात् सर्वेषां पदार्थानां संवृद्धिः कुर्यात्।
- स्वगृहे कदापि अभ्यागतं न निषेधयितव्यम्, इतोऽपि अपरिचितजनैस्सह भोजनं कर्त्तव्यम्। अर्थात् यथासम्भवं जनानां सहायता कर्त्तव्य। स्वसमृद्धिः ज्ञानं च अन्यैः सह वितरत।

mÌs';kfu

इमं पाठं पठित्वा भवन्तः शक्ष्यन्ति–

- तैत्तिरीयोपनिषदः भृगुवल्ल्याः शुद्धोच्चारणं कर्त्तुम्य
- भृगुवल्ल्याः अर्थं ज्ञातुम्।

4.1 Hk'xoYyh

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्विनावधीतमस्तु मा विद्विषावहैं ।

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

हे भगवन्! आवयोः सह एव रक्षां करोतु। सह एव आवयोः पालनं पोषणं च करोतु। आवां सह एव बलं वीर्यं च अर्जयावः। आवयोः अध्ययनम् आवां तेजस्विनौ कुर्याव अध्ययनं च प्रकाशेन शक्तिना च परिपूर्णः स्यात्। आवां कदापि विद्वेषं न कुर्वः।

शान्तेः स्थापना भवतु।

भृंगुर्वै वांरुणिः । वरुंणं पितंरमुपंससार । अधींहि भगवो ब्रह्मेतिं । तस्मां एतत्प्रोंवाच । अन्नं प्राणं चक्षुः श्रोत्रं मनो वाचमितिं । तःहोंवाच । यतो वा इमानि भूतांनि जायंन्ते । येन जातांनि जीवंन्ति । यत्प्रयंन्त्यभिसंविंशन्ति । तद्विजिंज्ञासस्व । तद्ब्रह्मेतिं । स तपोंऽतप्यत । स तपंस्तप्त्वा ॥ १॥

इति प्रथमोऽनुवाकः ॥

भृगु: स्वपितु: वरुणस्य समीपं गत्वा उवाच – हे भगवन्! मह्यं 'ब्रह्मज्ञानं' प्रदीयताम्। तस्य पिता एवम् उवाच– अन्नं, प्राणा:, चक्षु:, श्रोत्रं, मन:। स: भृगुम् अवदत्– 'एते समस्ता: प्राणिन: (भूतानि) कुत: जायन्ते? उत्पद्य च एते केन जीवन्ति, तत्पश्चात् एते कुत्र समाहिता: भवन्ति ? त्वं तं ज्ञातुं प्रयतस्व यतोहि तदेव 'ब्रह्म' अस्ति। एतदनन्तरं भृगु: ध्यानचित्तोऽभवत् तपश्च अतप्यत। स: तप: तप्त्वा–

इति प्रथमोऽनुवाक:

अन्नं ब्रह्मेति व्यंजानात् । अन्नाद्ध्येंव खल्विमानि भुतांनि जायन्ते । अन्नेंन जातांनि जीवंन्ति । अन्नं प्रयंन्त्यभिसंविंशन्तीतिं । तद्विज्ञायं । पुनंरेव वरुंणं पितंरमुपंससार । अधींहि भगवो ब्रह्मेतिं । तःहोंवाच । तपंसा ब्रह्म विजिंज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेतिं । स तपोंऽतप्यत । स तपंस्तप्त्वा ॥ १॥

इति द्वितीयोऽनुवाकः ॥

सः अजानात् यत् अन्नमेव ब्रह्म। यतोहि अन्नादेव समस्तानि भूतानि (प्राणिनः) जायन्ते अन्नेन एव उत्पन्नानि जीवन्ति, पुनः अन्ने एव समाविशन्ति। यदा सः इदं ज्ञानम् अवाप तदा पुनः स्वपितरम् उपसन्नः अवदच्च – 'हे भगवन्! मह्यं ब्रह्मणः ज्ञानं दीयताम्'। तस्य पिता तम् उवाच– 'त्वं तपसा ब्रह्म विज्ञातुं प्रयतस्व यतोहि तपः (मनसः एकाग्रता) एव ब्रह्म अस्ति'। एतदनन्तरं भृगुः ध्यानचित्तोऽभवत् तपश्च अतप्यत। सः तपः तप्त्वा–

इति द्वीतीयोऽनुवाकः।

प्राणो ब्रह्मेति व्यंजानात् । प्राणाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । प्राणेन जातानि जीवन्ति । प्राणं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳहोवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥ १॥

इति तृतीयोऽनुवाकः ॥

सः अजानात् यत् प्राणः एव ब्रह्म। यतोहि प्राणादेव समस्तानि भूतानि जायन्ते प्राणेन एव जातानि जीवन्ति, पुनः प्राणेषु एव समाविशन्ति। यदा सः इदं ज्ञानम् अवाप तदा पुनः स्वपितरम् उपसन्नः अवदच्च – 'हे भगवन्! मह्यं ब्रह्मणः ज्ञानं दीयताम्'। किन्तु तस्य पिता तम् उवाच– 'त्वं तपसा ब्रह्म विज्ञातुं प्रयतस्व यतोहि तपः (मनसः एकाग्रता) एव ब्रह्म अस्ति'। एतदनन्तरं भृगुः ध्यानचित्तोऽभवत् तपश्च अतप्यत। सः तपः तप्त्वा–

इति तृतीयोऽनुवाकः।

मनो ब्रह्मेति व्यजानात् । मनसो ह्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । मनसा जातानि जीवन्ति । मनः प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳहोवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥ १॥

इति चतुर्थोऽनुवाकः ॥

सः अजानात् यत् मनः एव ब्रह्म। यतोहि मनसः एव समस्तानि भूतानि (प्राणिनः) जायन्ते मनसा एव जातानि जीवन्ति, पुनः मनसि एव समाविशन्ति। यदा सः इदं ज्ञानम् अवाप तदा पुनः स्वपितरम् उपसन्नः अवदच्च – 'हे भगवन्! मह्यं ब्रह्मणः ज्ञानं दीयताम्'। किन्तु तस्य पिता तम् उवाच– 'त्वं तपसा ब्रह्म विज्ञातुं प्रयतस्व यतोहि तपः (शक्त्याः एकाग्रता) एव ब्रह्म अस्ति'। एतदनन्तरं भृगुः ध्यानचित्तोऽभवत् तपश्च अतप्यत। सः तपः तप्त्वा–

इति चतुर्थोऽनुवाकः।

विज्ञानं ब्रह्मेति व्यजानात् । विज्ञानाद्ध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । विज्ञानेन जातानि जीवन्ति । विज्ञानं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । तद्विज्ञाय । पुनरेव वरुणं पितरमुपससार । अधीहि भगवो ब्रह्मेति । तꣳहोवाच । तपसा ब्रह्म विजिज्ञासस्व । तपो ब्रह्मेति । स तपोऽतप्यत । स तपस्तप्त्वा ॥ १॥

इति पञ्चमोऽनुवाकः ॥

सः अजानात् यत् विज्ञानम् एव ब्रह्म। यतोहि विज्ञानादेव समस्तानि भूतानि (प्राणिनः) जायन्ते विज्ञानेन एव जातानि जीवन्ति, पुनः विज्ञाने एव समाविशन्ति। यदा सः इदं ज्ञानम् अवाप तदा पुनः स्वपितरम् उपसन्नः अवदच्च – 'हे भगवन्! मह्यं ब्रह्मणः ज्ञानं दीयताम्'। किन्तु तस्य पिता तम् उवाच– 'त्वं तपसा ब्रह्म विज्ञातुं प्रयतस्व यतोहि तपः (शक्त्याः एकाग्रता) एव ब्रह्म अस्ति'। एतदनन्तरं भृगुः ध्यानचित्तोऽभवत् तपश्च अतप्यत। सः तपः तप्त्वा–

इति पञ्चमोऽनुवाकः।

आनन्दो ब्रह्मेति व्यंजानात् । आनन्दाध्येव खल्विमानि भूतानि जायन्ते । आनन्देन जातानि जीवन्ति । आनन्दं प्रयन्त्यभिसंविशन्तीति । सैषा भार्गवी वारुणी विद्या । परमे व्योमन्प्रतिष्ठिता । स य एवं वेद प्रतितिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान् कीर्त्या ॥ १॥

इति षष्ठोऽनुवाकः ॥

सः अजानात् यत् आनन्द एव ब्रह्म। यतोहि आनन्दादेव समस्तानि भूतानि (प्राणिनः) जायन्ते आनन्देन एव जातानि जीवन्ति, पुनः आन्न्दे एव समाविशन्ति। इयमेवास्ति भृगुवरुण्योः विद्या यस्याः परमे व्योम्नि द्युलोके सुदृढा प्रतिष्ठा अस्ति। यः इदं जानाति सः सुदृढां प्रतिष्ठां प्राप्नोति। सः अन्नवान् अन्नभोक्ता च भवति। सः प्रजया (सन्ततिना), पशुधनेन, ब्रह्मतेजसा महान् भवति तस्य कीर्तिः महती भवति।

इति षष्ठोऽनुवाकः।

अन्नं न निन्द्यात् । तद्व्रतम् । प्राणो वा अन्नम् । शरीरमन्नादम् । प्राणे शरीरं प्रतिष्ठितम् । शरीरे प्राणः प्रतिष्ठितः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ १॥

इति सप्तमोऽनुवाकः ॥

अन्नस्य निन्दा मा कुरुत, यतोहि तद् भवतां श्रमस्य व्रतम् अस्ति। वस्तुतः प्राणोऽपि अन्नमस्ति तथा शरीरं भोक्ता अस्ति। शरीरं प्राणे प्रतिष्ठितमस्ति। अत एव अत्र अन्नम् अन्ने एव प्रतिष्ठितमस्ति। यः अस्मिन् अन्ने प्रतिष्ठितम् अन्नं जानाति, सः स्वयं सुदृढां प्रतिष्ठां प्राप्नोति। सः अन्नवान् भोक्ता च जायते। सः प्रजया (सन्ततिना), पशुधनेन, ब्रह्मतेजसा महान् भवति तस्य कीर्तिः महती भवति।

इति सप्तमोऽनुवाकः।

अन्नं न परिचक्षीत । तद्व्रतम् । आपो वा अन्नम् । ज्योतिरन्नादम् । अप्सु ज्योतिः प्रतिष्ठितम् । ज्योतिष्यापः प्रतिष्ठिताः । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ १॥

इत्यष्टमोऽनुवाकः ॥

अन्नं न तिरस्कुरुत, यतोहि तद् भवतां श्रमस्य व्रतम् अस्ति। वस्तुतः जलमपि अन्नमस्ति तथा ज्योतिर्मयोऽग्निः भोक्ता अस्ति। अग्निः जलेषु

प्रतिष्ठितोऽस्ति तथा जलम् अग्नौ प्रतिष्ठितम् अस्ति। अत एव अत्रापि अन्नम् अन्ने एव प्रतिष्ठितमस्ति। यः अस्मिन् अन्ने प्रतिष्ठितम् अन्नं जानाति, सः स्वयं सुदृढां प्रतिष्ठां प्राप्नोति। सः अन्नस्य स्वामी अन्नवान् अन्नभोक्ता च जायते। सः प्रजया (सन्ततिना), पशुधनेन, ब्रह्मतेजसा महान् भवति तस्य कीर्तिः महती भवति।

इति अष्टमोऽनुवाकः।

अन्नं बहु कुर्वीत । तद्व्रतम् । पृथिवी वा अन्नम् । आकाशोऽन्नादः । पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः । आकाशे पृथिवी प्रतिष्ठिता । तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम् । स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतितिष्ठति । अन्नवानन्नादो भवति । महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन । महान् कीर्त्या ॥ १॥

इति नवमोऽनुवाकः ॥

अन्नवृद्धिः अन्नसंचयं च कुरुत यतोहि तद् भवतां श्रमस्य व्रतम् अस्ति। वस्तुतः पृथ्वी अपि अन्नमस्ति तथा आकाशः भोक्ता अस्ति। आकाशः पृथिव्यां प्रतिष्ठितोऽस्ति तथा पृथिवी आकाशे प्रतिष्ठिता अस्ति। अत एव अत्रापि अन्नम् अन्ने एव प्रतिष्ठितमस्ति। यः अस्मिन् अन्ने प्रतिष्ठितम् अन्नं जानाति, सः स्वयं सुदृढां प्रतिष्ठां प्राप्नोति। सः अन्नस्य स्वामी अन्नवान् अन्नभोक्ता च जायते। सः प्रजया (सन्ततिना), पशुधनेन, ब्रह्मतेजसा महान् भवति तस्य कीर्तिः महती भवति।

इति नवमोऽनुवाकः।

न कञ्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत । तद्व्रतम् । तस्माद्यया कया च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात् । अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते । एतद्वै मुखतोऽन्नꣳ राद्धम्। मुखतोऽस्मा अन्नꣳ राध्यते । एतद्वै मध्यतोऽन्नꣳ राद्धम् । मध्यतोऽस्मा अन्नꣳ राध्यते । एदद्वा अन्ततोऽन्नꣳ राद्धम् । अन्ततोऽस्मा अन्नं राध्यते ॥ १॥

स्वगृहागतं कमपि जनं नावमन्यत, यतोहि तदपि भवतां श्रमस्य व्रतम् अस्ति। अत एव येन–केनापि प्रकारेण प्रचुरान्नसंचयं कुरुत। गृहे आगतम् अभ्यागतं सर्वदैव एवं वदत – 'उत्तिष्ठत अन्नं (भोजनं) प्रस्तुतमस्ति। किं भोजनं प्रारम्भादेव सिद्धम् आसीत्? तस्य कृतेऽपि भोजनं प्रारम्भे एव सिद्धं भवति। किं भोजनं मध्ये सिद्धम् आसीत्? तस्य कृतेऽपि भोजनं मध्ये एव सिद्धं भवति। किं भोजनं सर्वान्ते सिद्धम् आसीत्? तस्य कृतेऽपि भोजनं सर्वान्ते एव सिद्धं भवति।

य एवं वेद । क्षेम इति वाचि । योगक्षेम इति प्राणापानयोः । कर्मेति हस्तयोः । गतिरिति पादयोः । विमुक्तिरिति पायौ । इति मानुषीः समाज्ञाः। अथ दैवीः । तृप्तिरिति वृष्टौ । बलमिति विद्युति ॥ २॥

यः इदं जानाति वाचि क्षेमः (समृद्धिः) रूपे, प्राणापानवाय्वोः योगक्षेमरूपेण (प्राप्तिः तथा तस्य संरक्षणम्), हस्तयोः कर्मरूपे, पाद्योः गतिरूपे, पायौ विसर्जनरूपे इदं सर्वं मनुष्याणां विषये ज्ञानम् अस्ति। इदानीं दैवीयज्ञानस्य विषये कथनम् अस्ति–

वृष्टौ तृप्तिरूपे, विद्युति बलरूपे–

यश इति प॒शुषु । ज्योतिरिति नक्ष॑त्रेषु । प्रजातिरमृतमानन्द इत्यु॑प॒स्थे । सर्वमि॑त्याका॒शे । तत्प्रतिष्ठेत्यु॑पासी॒त। प्रतिष्ठा॑वान् भ॒वति । तन्मह इत्यु॑पासी॒त । म॑हान्भ॒वति । तन्मन इत्यु॑पासी॒त । मान॑वान्भ॒वति ॥ ३॥

तन्नम इत्यु॑पासी॒त । नम्यन्ते॑ऽस्मै का॒माः । तद्ब्रह्मेत्यु॑पासी॒त । ब्रह्म॑वान्भ॒वति । तद्ब्रह्मणः परिमर इत्यु॑पासी॒त । पर्ये॑णं म्रियन्ते द्विषन्त॑ः सप॒त्नाः । परि यें॑ऽप्रिया॑ भ्रातृ॒व्याः । स यश्चा॑यं पु॒रुषे । यश्चासा॑वादि॒त्ये । स एक॑ः ॥ ४॥

पशुषु भव्यतारूपे, नक्षत्रेषु ज्योतिरूपे, उपस्थे (प्रजननेन्द्रिये) प्रजननरूपे, आनन्दे मृत्यौ च विजयः अमृतरूपे, आकाशे 'सर्वम्' इतिरूपे। प्रत्येकमपि वस्तुनः सुदृढप्रतिष्ठा (आधार) रूपे 'तस्य' उपासना कुरुत। एतेन भवन्तः स्वयमेव दृढप्रतिष्ठां प्राप्स्यन्ति। यदि भवन्तः तस्य 'महः' इतिरूपे उपासनां करिष्यन्ति तर्हि भवन्तः स्वयमेव महान्तः भविष्यन्ति। यदि भवन्तः 'तस्य' 'मनः' इतिरूपे उपासनां करिष्यन्ति तर्हि भवन्तः स्वयमेव महान्तः भविष्यन्ति। यदि भवन्तः तस्य 'नमन' इतिरूपे उपासनां करिष्यन्ति तर्हि भवतां मनःकामनाः पूर्णाः भविष्यन्ति। यूयं 'तस्य' 'ब्रह्म' रूपे उपासनां कुरुत यूयम् आत्मवन्तः भविष्यन्ति। यूयं 'तस्य' 'ब्रह्मणः' संहारशक्तिरूपे उपासनां कुरुत या परितः व्याप्ता जायते भवन्तः स्वशत्रून् विद्वेष्टध्ंश्च विनश्यन्तः द्रक्ष्यन्ति ये युष्मान् परितः एकत्रिताः आसन् तथा च आत्मनः तान् स्वजनान् विनश्यन्तः द्रक्ष्यन्ति ये युष्मासु न स्निह्यन्ति स्म। पश्यत, इदमेव मनुष्येषु यद् आत्मतत्त्वम् अस्ति तथा च सूर्ये यदात्मतत्त्वं विद्यते तदात्मतत्त्वमेकमेवास्ति।

स य॑ एव॒ंवित् । अस्माल्लो॑कात्प्रेत्य । एतमन्नमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं प्राणमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं मनोमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतं विज्ञानमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । एतमानन्दमयमात्मानमुप॑सङ्क्रम्य । इमाँल्लोकन्कामान्नी कामरूप्य॑नुस॒ञ्चरन् । एतत् साम गा॑यन्ना॒स्ते । हा ३ व॒ु हा ३ व॒ु हा ३ वु॑ ॥ ५॥

सः 'एकमेवाद्वीतीयम् आत्मा' एवास्ति एतेन भिन्नः अन्यः किमपि नास्ति। यः एवं जानाति सः अस्मात् लोकात् प्रयाणं कुरुते। सः 'अन्नमयमात्मानं' प्राप्य, इमं 'प्राणमयमात्मानं' प्राप्य, इमं 'मनोमयमात्मानं' प्राप्य, इमं 'विज्ञानमयमात्मानं' प्राप्य, इमं 'आनन्दमयमात्मानं' च प्राप्य, एतेषु लोकेषु विचरति स्वेच्छानुसारं भुङ्क्ते स्वेच्छानुसारं रूपम् आदधाति तथा च सर्वदैव अस्य महिमामयस्य साम्नः पाठं करोति। हा ३ वु हा ३ वु हा ३ वु ६।

अ॒हमन्नम॒हमन्नम॒हमन्नम् । अ॒हमन्ना॒दो॒ऽ३हमन्ना॒दो॒ऽ३अहमन्ना॒दः । अ॒हꣳश्लोक॒कृद॒हꣳश्लोक॒कृद॒हꣳश्लोक॒कृत् । अ॒हमस्मि प्रथमजा ऋता३स्य॒ । पूर्वं॑ देवेभ्योऽमृतस्य॑ ना३भा॒इ । यो मा ददाति स इदेव मा३अऽवा॒ः । अ॒हमन्न॒मन्न॑मदन्त॒मा३द्मि । अ॒हं विश्वं॒ भुव॑न॒मभ्य॑भ॒वा३म् । सुव॒र्न ज्योती॑ः । य ए॒वं वेद॑ । इत्यु॑प॒निष॑त् ॥ ६॥

इति दशमोऽनुवाकः ॥

॥ इति भृगुवल्ली समाप्ता ॥

Hkk̓xoYyh

अहमन्नमस्मि! अहमन्नमस्मि! अहमन्नभोक्तास्मि! अहमन्नभोक्तास्मि! अहमन्नभोक्तास्मि! अहं लोककृदस्मि श्रुतिकृदस्मि! श्लोककृदस्मि! श्लोककृदस्मि! अहम् ऋतात् प्रथमजातोऽस्मि। देवानामपि पूर्वम् अमृतस्य हृदये (केन्द्रे) अहमस्मि। यः मह्यं ददाति सः वस्तुतः मां रक्षति यतोहि अहमेव अन्नम् अस्मि अतः यः मम भक्षणं करोति अहं तस्यैव भक्षणं करोमि। अहम् इमं सम्पूर्णं विश्वं विजितवान् स्वाधीने च कृतवान्। मम प्रकाशः सूर्यस्य ज्योतिर्मयरूपेण तुल्यम् अस्ति। यः इदं जानाति सः इत्थमेव गानं करोति। वस्तुतः इयमेव उपनिषदस्ति इदमेव च वेदस्य रहस्यम् अस्ति।

ॐ सह नाववतु । सह नौ भुनक्तु । सह वीर्यं करवावहै । तेजस्वि नावधीतमस्तु मा विद्विषावहै । ॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ हरिः ॐ ॥

हे परमात्मन्! आवयोः सह एव पालनं पोषणं च करोतु। सह एव आवयोः रक्षां करोतु। आवां सह एव बलं वीर्यं च अर्जयावः। आवयोः अध्ययनम् आवां तेजस्विनौ कुर्याव अध्ययनं च प्रकाशेन शक्तिना च परिपूर्णः स्यात्। आवां कदापि विद्वेषं न कुर्वः।

शान्तेः स्थापना भवतु।

fØ;kdyki%

- भृगुवल्ल्याः उच्चारणं तावत्कुर्यात् यावदियं स्मृता न स्यात्।

ikBxr ç'u 4-1

1. रिक्तस्थानानि पूरयत–

1. यतो वा इमानि .... जायन्ते ।
2. अन्नेन जातानि .... ।
3. पुनरेव .... पितरमुपससार ।
4. अधीहि .... ब्रह्मेति ।
5. सैषा भार्गवी वारुणी .... ।
6. .... शरीरं प्रतिष्ठितम् ।
7. .... ज्योतिः प्रतिष्ठितम् ।
8. स य एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं .... प्रतितिष्ठति ।
9. न कञ्चन .... प्रत्याचक्षीत ।
10. .... इति प्राणापानयोः ।

HkoUr% fd% f'kf{kroUr%

- भृगुवल्ल्याः उच्चारणम्य
- भृगुवल्ल्याः अर्थज्ञानम् ।

ikBkUrk% ç'uk%

1. भृगुवल्ल्याः सारं स्वशब्देषु लिखत।
2. भृगुवल्ल्याः महत्त्वं प्रतिपादयत।

mÙkjekyk

4.1
1. भूतानि
2. जीवन्ति
3. वरुणं
4. भगवो
5. विद्या
6. प्राणे
7. अप्सु
8. वेद
9. वसतौ
10. योगक्षेम